

РОЗВИТОК РИНКУ КРЕДИТНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ЦИКЛІЧНОЇ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Жаворонок А. В., кандидат економічних наук, доцент, докторант, кафедра економіки, обліку і оподаткування, Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

e-mail: artur.zhavoronok@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9274-8240

***Анотація.** У статті досліджено теоретичні основи розвитку ринку кредитних послуг України в умовах циклічної макроекономічної нестабільності, що дало можливість констатувати його нерівномірний розвиток, постійну та інколи швидку зміну макроекономічного середовища, в якому функціонують кредитні установи. Визначено, що досвід майже двадцяти років розвитку такого ринку свідчить, що такий ринок завжди, інколи поступово, відновлює власне функціонування. За цих обставин ефективність діяльності кредитних установ постійно підвищується. Доведено, що війна та циклічна макроекономічна нестабільність негативно вплине на відновлення ринку кредитних послуг в країні, яке буде обумовлено складним економічним становищем та руйнуванням значної території країни.*

***Ключові слова:** ринок кредитних послуг, національна економіка, банківська система, банківські установи, стабільність банківської системи, циклічний розвиток.*

DEVELOPMENT OF THE CREDIT SERVICES MARKET IN THE CONDITIONS OF CYCLIC MACROECONOMIC INSTABILITY

Zhavoronok Artur, PhD (Economics), Doctoral Student (Economics), Department of Economics, Accounting and Taxation, Chernihiv Polytechnic National University, Chernihiv, Ukraine

e-mail: artur.zhavoronok@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9274-8240

***Abstract.** The credit services market is an integral component of the sphere of financial services. This market is an extremely important element of the financial system of any country, as it allows those economic entities that need them for their own development to receive financial resources. Also, this market is one of the most important sources of income and profits of credit institutions, including commercial banks. However, the development of the credit services market strongly depends on the development of the country's financial system, current conditions for the activity of credit institutions, historical features of the birth and formation of such a market. The impact of this market on the economic development of the country is also objectively complex and significant. Providing financial resources to economic agents for temporary use, financial institutions stimulate the development of both the country's financial system and its national economy. In this part, lending processes of small and medium-sized enterprises, which are unable to raise funds on international financial markets and participate in transactions with securities, are of particular importance. The article examines the theoretical foundations of the development of the credit services market of Ukraine in conditions of cyclical macroeconomic instability, which made it possible to ascertain its uneven development, constant and sometimes rapid changes in the macroeconomic environment in which credit institutions operate. It was determined that the experience of almost twenty years of development of such a market also shows that such a market always, sometimes gradually, restores its own functioning. At the same time, the efficiency of credit institutions is constantly increasing. It has been proven that the war and cyclical macroeconomic instability will negatively affect the recovery of the credit services market in the country, which will be due to the difficult economic situation and the destruction of a significant territory of the country.*

***Key words:** credit services market, national economy, banking system, banking institutions, stability of the banking system, cyclical development.*

JEL Classification: G510, G210.

Постановка проблеми. Розвиток кредитних відносин відіграє важливу роль і у розвитку всієї індустрії фінансових послуг та у роботі значної кількості фінансових установ. Комерційні банки є одними з найбільших кредиторів, які нині найактивніше видають позики економічним суб'єктам. Для цих установ кредитування є одним з найбільших джерел формування власного доходу та прибутку. Така роль кредитних послуг у діяльності банківських установ сприяла значному ускладненню процесу надання таких послуг, формуванню нових інститутів на ринку фінансових послуг, функціонування яких спрямоване виключно на забезпечення ефективності кредитування, мінімізації ризиків у цій сфері для комерційних банків.

Ринок кредитних послуг являє собою складну систему взаємовідносин між всіма економічними суб'єктами, яка активно розвивається у будь-яких обставинах. Саме

об'єктивність кредитних відносин, які є невід'ємною складовою економічних відносин у сучасному суспільстві, формує і багатоваріантну роль кредитування у розвитку національної економіки та, зокрема, і банківської системи в умовах постійної мінливості у хвилеподібному світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням інноваційного інвестування та сталого розвитку макроекономічних систем, забезпечення стабільності банківської системи, в тому числі ролі ринку кредитних послуг у цих процесах, присвячено ряд наукових праць.

Автори Г. Азаренкова та Б. Самородов [2] проаналізували особливості діяльності банків, кредитної діяльності та обґрунтували передумови посилення їх співпраці з фінансовими компаніями. У статті систематизовано внутрішні та зовнішні інновації, які використовуються в процесі цифровізації банківського бізнесу. За результатами дослідження обґрунтовано важливість впровадження банківських інновацій на ринку кредитування як найбільш прибуткового напрямку банківської діяльності.

Вчені К. Андрущенко та М. Сагайдак [1] проаналізували сільську фінансову систему, сільський кредитний ринок і розвиток мікrokредитування. У результаті дослідження автори дійшли висновку, що мікrokредитування може значно скоротити розрив на ринку сільських кредитів і відіграти важливу роль у боротьбі з бідністю в сільській місцевості. На думку авторів, це можливо за умови впровадження певних реформ як на регіональному, так і на національному рівнях формування політики.

Стаття Є. Поліщук [3] присвячена класифікації саморегулювання ринку кредитних послуг фізичним особам та визначенню його ознак. У рамках статті авторами запропоновано класифікувати саморегулювання ринку кредитних послуг за моделями, секторами ринку, територією та учасниками. Як висновок науковці стверджують, що саморегулювання є важливою функцією ринку кредитних послуг і сприяє посиленню стійкості до зовнішніх загроз та захисту інтересів як надавачів послуг, так і споживачів.

У статті В. Коваленко та інших співавторів [5] досліджується вплив активів іноземних банків на банківську стабільність в економіках із сильним і слабким корпоративним управлінням на рівні країни. За результатами аналізу встановлено, що наявність іноземних банків та активів сприяє банківській стабільності. Автори вважають, що політики повинні розбудувати сильне корпоративне управління та надійні регулятивні режими, щоб покращити те, як операції іноземних банків сприяють банківській стабільності.

Результати дослідження І. Косач та ін. [6] показують, що стабільність банків збільшить фінансування, і банки будуть стабільними, якщо вони фінансуватимуть. Автори впевнені, що це зробить їх основний банківський бізнес більш орієнтованим на венчурний бізнес, а не на споживача.

У дослідженні В. Маргасової та ін. [7] проаналізовано вплив конкуренції та диверсифікації портфеля на банківську стабільність звичайних та ісламських банків. У статті зазначено, що ісламський банківський сектор менш стабільний, якщо порівняти його із звичайним банківським сектором. Автори стверджують, що конкуренція у банківському секторі знижує стабільність, а диверсифікація її підвищує.

Автори наукових робіт Б. Самородов [8] та М. Федішин [9] проаналізували стабілізуючий вплив фіскальної політики на стабільність банківської системи. У результаті дослідження було виявлено, що серед змінних фіскальної політики більш позитивний вплив на банківську систему мають оподаткування та державний борг. Вчені також зазначають, що державне фінансування та зростання боргу негативно впливають на стабільність банківської системи.

Вчені В. Вовк [10] та М. Зверяков [12] досліджували поточні реалії щодо стабільності банківської системи, враховували тіньовий банкінг, міжбанківське кредитування й складні взаємовідносини між банками та запропонували динамічну комплексну модель міжбанківської мережі з тіньовим банкінгом під різними мережевими структурами. У результаті дослідження зроблено висновок, що поширення системних ризиків між банками тісно пов'язане зі структурами міжбанківської мережі.

У дослідженні О. Попело та ін. [11] розроблено модель динамічної складної міжбанківської мережі з тіньовою банківською діяльністю в умовах макроекономічних коливань. Науковці проаналізували вплив макроекономічних коливань на стабільність банківської системи з тіньовою банківською діяльністю та доводять, що функціонування банківської системи країни є основою забезпечення її економічного розвитку та стабільності. На думку вчених, стан банківської системи часто є причиною фінансових криз, тому забезпечення її стабільного функціонування є одним із головних завдань грошово-кредитної політики. У дослідженні проаналізовано та визначено п'ять факторів, які найбільше впливають на

забезпечення стабільності банківської системи.

М. Дубина [4] розробив шляхи підвищення фінансової стабільності банківської системи. Вчені розробили рекомендації щодо фінансової стабільності банківського сектору.

Відокремлення невіршених раніше частин загальної проблеми. Тривалий історичний досвід свідчить, що кризові явища у функціонуванні як світової фінансової системи, так і фінансових систем різних країн цілком можуть виникати на ринку кредитних послуг і здійснювати надзвичайно руйнівний вплив на функціонування всіх без винятку економічних систем. Особливо флуктуації на ринку кредитних послуг можуть значно дестабілізувати розвиток банківської системи, окремих банківських установ, негативно впливати на стабільність функціонування зазначеної системи.

Саме така ситуація обумовлює важливість проведення нових наукових досліджень у даному напрямку. Вивчення особливостей впливу ринку кредитних послуг на функціонування і розвиток банківської системи в умовах циклічної макроекономічної нестабільності є вкрай важливим з позиції формування державної політики щодо забезпечення прийняттого рівня стабільності такої системи, її спроможності протидіяти непередбачуваним зовнішнім та внутрішнім загрозам. На наше переконання, окреслені питання є актуальними і потребують теоретичного обґрунтування.

Україна як країна, яка поступово розвиває власну фінансову систему, впроваджуючи необхідні для її ефективного функціонування інститути, у своєму розвитку перманентно зіштовхується з кризовими явищами у розвитку ринку кредитних послуг, які з часом мультиплікативно негативно впливали на економічний розвиток і призводили до складних макроекономічних проблем. Саме тому для опису та дослідження ролі ринку кредитних послуг у забезпеченні стабільності банківської системи використання історичної ретроспективи функціонування такого ринку в Україні є гарною можливістю провести аналіз у цьому напрямку.

Мета дослідження. Метою дослідження є поглиблення теоретичних положень щодо розвитку ринку кредитних послуг України в умовах циклічної макроекономічної нестабільності.

Основний матеріал. Ринок кредитних послуг є невід'ємною компонентою сфери фінансових послуг. Цей ринок є надважливим елементом фінансової системи будь-якої країни, оскільки дозволяє отримувати фінансові ресурси тим економічним суб'єктам, які їх потребують для власного розвитку. Також цей ринок є одним з найбільш важливих джерел формування доходів та прибутків кредитних установ, в т. ч. комерційних банків.

Проте, розвиток ринку кредитних послуг сильно залежить від розвитку фінансової системи країни, діючих умов для діяльності кредитних установ, історичних особливостей зародження та формування такого ринку. Вплив зазначеного ринку на економічний розвиток країни також є об'єктивно складним та вагомим. Надаючи фінансові ресурси економічних агентам у тимчасове використання, фінансові установи стимулюють розвиток як фінансової системи країни, так і її національну економіку. Особливого значення у цій частині набувають процеси кредитування малих та середніх підприємств, які не мають змогу залучати кошти на міжнародних фінансових ринках, приймати участь в операціях із цінними паперами.

Ринок кредитних послуг, як і будь-яка економічна система, найкращим чином розвивається і виконує власні функції в умовах циклічної макроекономічної стабільності в країні та з урахуванням стабільного функціонування національної економіки загалом. Цей ринок – це також значна кількість робочих місць та джерело формування великої кількості синергетичних ефектів для загального розвитку господарства будь-якої країни. Проте, розвиток цього ринку нині в різних країнах світу значно відрізняється, що безпосередньо пов'язано з макроекономічними, макрофінансовими умовами, у яких функціонують насамперед кредитні установи.

Як вже зазначалося, розвиток ринку кредитних послуг обумовлюється у значній мірі історичними чинниками становлення фінансової системи країни. Проте, сьогодні можна спостерігати ситуації, коли за майже однакових історичних умов розвитку країн, зазначений ринок розвивається абсолютно різними темпами та перебуває на різних стадіях власного функціонування. Така ситуація найкращим чином чітко простежується при аналізі розвитку як економіки, так і фінансової системи країн колишнього Радянського Союзу. В окремих країнах нині ринок кредитних послуг максимально ефективно вбудований в загальну фінансову систему та ефективно виконує власні функції. Проте, у деяких країнах, до яких слід зарахувати Україну, такий ринок розвивається в досить складних, постійно змінних макроекономічних умовах, які часто обумовлюються складним фінансовим становищем в

країні. Розглянемо особливості розвитку ринку кредитних послуг в Україні.

Україна як європейська країна у своїй історії зіштовхувалася із значною кількістю внутрішніх та зовнішніх загроз, включаючи революції, війни, політичні кризи. Досить нестабільна з позиції забезпечення національної безпеки економіка, основною рушійною силою розвитку якої завжди були підприємства важкої промисловості, які належали найбільш багатим олігархам, постійно зіштовхувалася з різким зниженням темпів власного розвитку при виникненні навіть незначних дисипативних процесів на міжнародних ринках капіталу, товарів та сировини.

Відповідно, окреслені процеси постійно суттєво впливали на розвиток як фінансової системи України, так і окремих її компонентів, включаючи ринок фінансових послуг та, відповідно, ринок кредитних послуг. Не враховуючи період 90-х років та початок ХХІ ст., які були для України складними для розвитку фінансових відносин і яким притаманний значний рівень дисипативності та турбулентності, ринок кредитних послуг протягом останніх майже двадцяти років зіштовхнувся з такими складнощами та трансформаціями у власному розвитку:

1) 2008-2009 рр. – вплив світової фінансово-економічної кризи мав дуже негативний вплив на розвиток як економіки України, так і її фінансової системи. До 2008 року ринок кредитних послуг перебував в країні на значному рівні власного функціонування, активний вихід міжнародних банківських груп на український ринок фінансових послуг, активізував процеси його активного розвитку, перехід до цивілізованих норм надання фінансових послуг. Проте, саме криза 2007 року кардинально змінила як банківський сектор економіки, так і діяльність небанківських установ: закриття банківських установ, значні збитки комерційних банків, неповернення позик як населенням, так і суб'єктами підприємницької діяльності і т. д. В цілому окреслені процеси спостерігалися у багатьох країнах, але саме в Україні вони були дуже масштабними у порівнянні з розмірами самої економіки.

2) 2014-2015 рр. – в цей період в Україні виникла економічна та політична нестабільність, яка була поглиблена анексією Криму російською федерацією, фінансуванням терористичних формувань на сході України, їх підтримкою російським керівництвом, проведенням Антитерористичної операції та виникненням штучних республік на території України. Всі ці деструктивні чинники мали надзвичайно негативний вплив на розвиток економіки та фінансової системи. Лише девальвація національної валюти в Україні призвела до зниження реальної вартості гривні у приблизно три рази в довгостроковому періоді. Втрата територій країни призвела до значних збитків і для фінансових установ. Ті установи, які функціонували на таких територіях були націоналізовані псевдореспубліками та російською владою у Криму. Звичайно, це все дуже негативно вплинуло на розвиток ринку кредитних послуг: кількість пропозицій кредитних ресурсів значно знизилася, вартість кредитних коштів почала стрімко зростати, вимоги до позичальників стали надто складними. За цих обставин кредитні установи змушені були впроваджувати процеси реструктуризації заборгованості, шукати компроміси з клієнтами щодо виплати позик.

3) 2022 р. – війна в Україні, яка розв'язана російською федерацією, вже призвела до надвеликих масштабів руйнування як України загалом, так і її національної економіки, а саме до значного знищення критичної інфраструктури, руйнації промислових об'єктів, їх вивезення з території країни, розграбування фермерських господарств, їхньої техніки, примусового вивезення сільськогосподарської продукції. У таких умовах ринок кредитних послуг, звичайно, зупинив свою діяльність. Значна кількість банківських установ та їхнє керівництво змушені були сфокусувати увагу не на розвитку власного бізнесу, а на забезпеченні безпеки своїх працівників, вивезенні при можливості активів, грошових коштів з підрозділів у безпечні місця.

У значної кількості кредитних установ вже сьогодні повністю знищені відділення для обслуговування, деякі з них тимчасово непридатні для здійснення кредитної діяльності. Високий рівень розвитку онлайн-сервісів банківських та інших фінансових установ в Україні не дозволив створити інформаційний вакуум для клієнтів щодо послуг та особливостей роботи зазначених установ під час війни. Нині фінансові установи намагаються повернутися до власної діяльності в тих регіонах, де активні бойові дії вже не ведуться. В основному це північ України. Поступово відновлюють свою роботу кредитні установи. Проте, відновлення кредитування потребує часу. Кредитні установи фокусують увагу на реструктуризації заборгованостей клієнтів та поступовій організації власної роботи.

Висновки. Отже, дослідження розвитку ринку кредитних послуг України дозволяє констатувати його нерівномірний розвиток, постійну та інколи швидку зміну

макроекономічного середовища, в якому функціонують кредитні установи. Досвід майже двадцяти років розвитку такого ринку свідчить, що такий ринок завжди, інколи поступово, відновлює власне функціонування. За цих обставин ефективність діяльності кредитних установ постійно підвищується. Наприклад, в останні роки банківський сектор України демонстрував найбільший прибуток за всі роки незалежності країни. Саме це дає підстави стверджувати про відновлення цього ринку і після завершення війни 2022 року. Проте, вже сьогодні зрозуміло, що таке відновлення буде тривалим, фокус кредитування суб'єктів підприємницької діяльності буде зміщений на ті регіони, де воєнні дії не велися, або були неактивними, кредитування населення буде призупинено. Також негативно вплине на відновлення ринку кредитних послуг знову циклічна макроекономічна нестабільність в країні, яка буде обумовлена складним економічним становищем та руйнуванням значної території країни.

Список літератури

1. Andriushchenko K., Ishchenko M., Sahaidak M., Tepliuk M., & Domina O. Prerequisites for the creation of financial and credit infrastructure of support for agricultural enterprises in Ukraine. *Banks and Bank Systems*. 2019. Volume 14, Issue 2, P. 63-75.
2. Azarenkova G., Shkodina I., Samorodov B., Babenko M., & Onishchenko I. The influence of financial technologies on the global financial system stability. *Investment Management and Financial Innovations*. 2018. 15(4). P. 229-238.
3. Baranovskyi O.I., Levchenko V.P., & Polishchuk Y.A. Non-bank financial institutions' activity under force majeure. *Actual Problems of Economics*. 2015. 6 (168). P. 332-340.
4. Дубина М. В. Економічна суть та види фінансових послуг. *Світ фінансів*. 2016. №3(48). С. 124–135.
5. Kovalenko V.V., Bolgar T.M., Yevtushenko O.A., & Pestovska Z.S. Competitiveness of banks in the modern conditions of financial market development. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2019. Vol. 2. № 29. P. 3-12.
6. Kosach I.A., Zhavoronok A.V., Fedyshyn M.F., & Abramova A.S. Role of commission receipts in formation of the revenue of the commercial bank. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2019. Vol. 4 (31). P. 22-30.
7. Mints O., Marhasova V., Hlukha H., Kurok R., & Kolodizieva T. Analysis of the stability factors of Ukrainian banks during the 2014–2017 systemic crisis using the Kohonen self-organizing neural networks. *Banks and Bank Systems*. 2019. 14(3). P. 86-98.
8. Samorodov B.V., Azarenkova G.M., Golovko O.G., Miroshnik O.Yu., & Babenko M.V. Credit risk management in the bank's financial stability system. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2019. Vol. 4 (31). P. 301-310.
9. Fedyshyn M.F., Abramova A.S., Zhavoronok A.V., Marych M.G. Management of competitiveness of the banking services. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2019. Vol. 1 (28). P. 64-74.
10. Vovk V.Y., Zhezherun Y.V., & Kostohryz V.H. Bank lending to small and medium-sized enterprises: the experience of Ukraine and Poland. *The bulletin of the national academy of sciences of the Republic of Kazakhstan*. 2019. Volume 2 (378). P. 70-78.
11. Popelo O., Zhavoronok A., Shchur R., Ostrovska N., Kordzaia N. The role of digital technologies in the transformation of regional models of households' financial behavior in the conditions of the national innovative economy development. *Ingénierie des Systèmes d'Information*, 2022. Vol. 27. No. 4. P. 613-620.
12. Zveryakov M., Kovalenko V., Sheludko S. & Sharah E. FinTech sector and banking business: competition or symbiosis. *Economic Annals-XXI*. 2019. №175(1-2). P. 53-57.

References

1. Andriushchenko, K., Ishchenko, M., Sahaidak, M., Tepliuk, M., & Domina, O. (2019). Prerequisites for the creation of financial and credit infrastructure of support for agricultural enterprises in Ukraine. *Banks and Bank Systems*, 14, 2, 63-75.
2. Azarenkova, G., Shkodina, I., Samorodov, B., Babenko, M., & Onishchenko, I. (2018). The influence of financial technologies on the global financial system stability. *Investment Management and Financial Innovations*, 15(4), 229-238.
3. Baranovskyi, O.I., Levchenko, V.P., & Polishchuk, Y.A. (2015). Non-bank financial

institutions' activity under force majeure. *Actual Problems of Economics*. 6 (168), 332-340.

4. Dubyna, M. V. (2016). Economic nature and types of financial services. *Svit finansiv*, 3(48). 124-135. [In Ukrainian].

5. Kovalenko, V.V., Bolgar, T.M., Yevtushenko, O.A. & Pestovska, Z.S. (2019). Competitiveness of banks in the modern conditions of financial market development. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 2, 29, 3-12.

6. Kosach, I.A., Zhavoronok, A.V., Fedyshyn, M.F. & Abramova, A.S. (2019). Role of commission receipts in formation of the revenue of the commercial bank. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 4 (31), 22-30.

7. Mints, O., Marhasova, V., Hlukha, H., Kurok, R., & Kolodizieva, T. (2019). Analysis of the stability factors of Ukrainian banks during the 2014–2017 systemic crisis using the Kohonen self-organizing neural networks. *Banks and Bank Systems*, 14(3), 86-98.

8. Samorodov, B.V., Azarenkova, G.M., Golovko, O.G., Miroshnik, O.Yu. & Babenko, M.V. (2019). Credit risk management in the bank's financial stability system. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 4 (31), 301-310.

9. Fedyshyn, M.F., Abramova, A.S., Zhavoronok, A.V., & Marych, M.G. (2019). Management of competitiveness of the banking services. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 1 (28), 64-74.

10. Vovk, V.Y., Zhezherun, Y.V., & Kostohryz, V.H. (2019). Bank lending to small and medium-sized enterprises: the experience of Ukraine and Poland. *The bulletin of the national academy of sciences of the Republic of Kazakhstan*, 2 (378), 70-78.

11. Popelo, O., Zhavoronok, A., Shchur, R., Ostrovska, N., Kordzaia, N. (2022). The role of digital technologies in the transformation of regional models of households' financial behavior in the conditions of the national innovative economy development. *Ingénierie des Systèmes d'Information*, 27(4), 613-620.

12. Zveryakov, M., Kovalenko, V., Sheludko, S., & Sharah, E. (2019). FinTech sector and banking business: competition or symbiosis? *Economic Annals-XXI*, 175(1-2). 53-57.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2022

Прийнята до публікації 15.12.2022